

TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA AMALIY SAMARADORLIGI

Sh.Yabbarbergenova, M.Tilovmuratova, E.Jumabaeva

Nukus shahar 1-sonli texnikum o'qituvchilari

Annotatsiya. Mazkur tezisda ta'lim texnologiyalarining zamonaviy tendensiyalari va ularning amaliy samaradorligini belgilovchi omillar tahlil qilinadi. Texnologiya faqat "qurilma" yoki "platforma" emas, balki oldindan loyihalangan didaktik tizim ekani yoritilib, ta'lim natijasini oshirishda konstruktiv moslashtirish, kuchli teskari aloqa, faol o'qitish va maqsadli baholashning roli asoslanadi. Shuningdek, raqamli transformatsiya, aralash ta'lim, adaptiv va sun'iy intellektga asoslangan yechimlar, microlearning, gamifikatsiya, ma'lumotlarga tayangan boshqaruv kabi trendlar "foyda-xavf" nisbatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim texnologiyalari, raqamli ta'lim, aralash ta'lim, pedagogik dizayn, konstruktiv moslashtirish, teskari aloqa.

Kirish

So'nggi yillarda "ta'lim texnologiyalari" tushunchasi ko'pincha platforma, ilova yoki gadgetlar bilan tenglashtirilmoqda. Aslida esa ta'lim texnologiyasi — bu o'quv maqsadi, mazmun, metod, vosita, baholash va kutilgan natija o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni oldindan loyihalab, jarayonda boshqarishga xizmat qiladigan didaktik tizimdir [1]. Shuning uchun "zamonaviy tendensiya"ni faqat yangilikka oshuftalik sifatida emas, ta'lim natijasi va tarbiya maqsadiga xizmat qiladigan amaliy samaradorlik mezonlari bilan birga ko'rish zarur.

Bugungi kunda ta'lim texnologiyalari ikki bosim ostida rivojlanmoqda: bir tomonda — raqamli muhitning tez yangilanishi, ikkinchi tomonda — o'quv natijalariga javobgarlik, kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv va sifatni isbotlaydigan baholash tizimlari.

Asosiy qism

Zamonaviy tendensiyalarning birinchi yirik yo'nalishi — raqamli transformatsiya va aralash (blended) ta'limdir. Bu yondashuvda auditoriya mashg'uloti va onlayn komponent bir-birini takrorlamaydi, balki to'ldiradi: nazariy kirish, mustaqil tayyorgarlik va nazorat elementlari platformaga, muammoli vazifa, muhokama, amaliy mashq va refleksiya esa auditoriyaga ko'proq ko'chadi. Bunda samaradorlikning kaliti — o'quv natijalari bilan baholashning mos kelishi, ya'ni konstruktiv moslashtirishdir: maqsad (learning outcomes) qanday bo'lsa, o'qitish faoliyati va baholash ham shunga "bir yo'nalishda tortishi" kerak [2]. Aks holda texnologiya ko'payadi, lekin natija ko'paymaydi — bu ta'limdagi eng qimmat "illyuziya".

Ikkinchi tendensiya — faol o'qitish va interaktiv metodlarning texnologiyalar bilan integratsiyasi. Flipped classroom, case-study, project-based learning, problem-based learning, jamoaviy hamkorlik (collaboration) kabi yondashuvlar LMS, video-sinf,

muhoqama maydonlari, simulyatorlar orqali kuchaymoqda. Biroq bu yerda ham “interaktiv” soʻzi shunchaki chiroyli label boʻlib qolmasligi kerak: interaktivlik oʻquvchini faol fikrlashga, qaror qabul qilishga, xatodan oʻrganishga undaganda samarali boʻladi. Hattining metatahlillar sintezi oʻqitish natijasiga kuchli taʼsir koʻrsatadigan omillardan biri sifatida teskari aloqaning (feedback) muhimligini koʻrsatadi; yaʼni oʻquvchi “qayerda turibman, nimani toʻgʻrilashim kerak, keyingi qadam nima” savollariga aniq javob olganda oʻsish tezlashadi [3]. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyaning amaliy kuchi koʻpincha “kontent koʻpligi”da emas, teskari aloqa sifati va moslashuvchan yoʻl-yoʻriqda namoyon boʻladi.

Uchinchi trend — adaptiv oʻqitish, oʻquv analitikasi (learning analytics) va sunʼiy intellektga yaqinlashuv. Testlar, diagnostika va mikro-baholashlar orqali oʻquvchining boʻshliqlari aniqlanib, individual yoʻnalish taklif etiladi. Bu, ayniqsa, differensial oʻqitish imkoniyati cheklangan katta guruhlarda dolzarb. Shu bilan birga UNESCO texnologiya boʻyicha global tahlilda “texnologiya hamma narsani hal qiladi” degan qarashning xavfini, shuningdek, shaxsiy maʼlumotlar, nazorat, tenglik va insoniy muloqotning qisqarishi kabi masalalarni doimiy eʼtiborda tutish zarurligini qayd etadi [4]. Demak, adaptiv tizimlar natija berishi uchun ularning didaktik dizayni shaffof, maʼlumotlar bilan ishlash siyosati esa masʼuliyatli boʻlishi shart.

Toʻrtinchi tendensiya — microlearning va modulli taʼlim dizayni. Qisqa, aniq maqsadli, “bitta koʻnikma — bitta modul” tamoyiliga asoslangan darslar band boʻlgan oʻquvchilarga mos tushadi va takroriy mustahkamlash (spaced practice) uchun qulay. Lekin microlearning katta kompetensiyani “mayda boʻlak”ka boʻlib yuborish xavfini ham olib keladi: agar modullar oʻrtasida mantiqiy bogʻlanish, integratsion topshiriqlar va yakuniy performans vazifalari boʻlmasa, natija parchalanib qoladi. Bu yerda yana konstruktiv moslashtirish gʻoyasi qaytadi: kichik modullar umumiy natijaga xizmat qilishi uchun baholash va faoliyat tizimi bir butun boʻlishi kerak [2].

Beshinchi trend — baholash texnologiyalarining yangilanishi: formative baholash, rubrikalar, e-portfolio, projekt natijalarini mezonli baholash, avtomatlashtirilgan testlar va plagiat nazorati. Amaliy samaradorlik nuqtai nazaridan, baholash “hisobot” uchun emas, oʻqishni boshqarish uchun ishlaganda kuchli boʻladi. Bu jarayonda oʻqituvchi roli kamaymaydi, aksincha murakkablashadi: u kontent yetkazuvchi emas, dizayner, fasilitator, mentor va baholovchi-analitikga aylanadi. Taʼlim texnologiyalarining natija berishi koʻp jihatdan oʻqituvchining metodik savodxonligiga bogʻliq ekani OECD tahlillarida ham bilvosita koʻrinadi: kompyuter va internetning oʻzi natijani kafolatlamaydi, taʼsir “oddiy” emas va koʻpincha aralash (mixed) natijalar kuzatiladi [4]. Shuning uchun texnologiya joriy etishda “qurilma sotib olish”dan koʻra “pedagogik qoʻllash modeli”ni ishlab chiqish muhimroq.

Umuman olganda, zamonaviy tendensiyalarni amaliy samaradorlik bilan bogʻlaydigan uchta tayanch omil koʻrinadi: (1) didaktik dizayn (maqsad-faoliyat-baholash uygʻunligi), (2) oʻqituvchi kompetensiyasi va xizmat koʻrsatish tizimi (metodik qoʻllab-quvvatlash, kontent sifati, monitoring), (3) adolat va xavfsizlik (kirish imkoniyati, raqamli tafovutni kamaytirish, maʼlumotlar masʼuliyati). Selevko taʼkidlagan texnologik yondashuvning

mohiyati ham aynan jarayonning “loyihalanishi va boshqarilishi”da; ya’ni tasodifiy metodlar to‘plami emas, nazorat qilinadigan pedagogik tizimdir [1]. Shunday qaranganda, texnologiya “maqsadga xizmat qiladigan vosita” maqomiga qaytadi.

Xulosa va munozara

Ta’lim texnologiyalarining zamonaviy tendensiyalari — raqamli transformatsiya, aralash ta’lim, interaktiv metodlar integratsiyasi, adaptiv yondashuv, microlearning, analitika va zamonaviy baholash — ta’lim sifatini oshirish uchun katta imkoniyat beradi. Biroq amaliy samaradorlik texnologiyaning yangiligiga emas, uning pedagogik asoslanganligiga bog‘liq: maqsad–faoliyat–baholash uyg‘unligi (konstruktiv moslashtirish), sifatli teskari aloqa va o‘qitish strategiyalari, shuningdek, tenglik va boshqaruv tamoyillariga rioya qilish, natijani belgilaydi. Shuning uchun ta’lim muassasalari texnologiyani tanlashda “trend”ga ergashishdan ko‘ra, aniq o‘quv natijalari, resurslar, o‘qituvchi tayyorgarligi va baholash tizimi bilan moslikni bosh mezon qilishi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. — М.: Народное образование, 2018. — 256 с.
2. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. — 4th ed. — Maidenhead: Open University Press, 2011. — 389 p.
3. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. — London; New York: Routledge, 2019. — 392 p.
4. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education — a tool on whose terms? — Paris: UNESCO, 2023.